

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אחרי-מות ופסח, תשע"א
מספר 911מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

כי הדם הוא בנפש

ואיש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי פני בנפש האכלת את הדם והכרתי אתה מקרב עמה, כי נפש הבשר בדם הוא ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר על נפשתיכם כי הדם הוא בנפש יכפר, על פן אמרתי לבני ישראל כל נפש מכם לא תאכל דם והגר הגר בתוכם לא יאכל דם ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו וכסהו בעפר, כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא ואמר לבני ישראל דם כל בשר לא תאכלו כי נפש כל בשר דמו הוא כל אכליו יפרת (יז:י-יד).

העובדה שבחמישה פסוקים אלו העוסקים באיסור אכילת דם מופיעות מילות המפתח "דם" ו"נפש" לא פחות מח"י פעמים, מחייבת אותנו לייחד למילים אלו ולקשר ביניהן תשומת לב מיוחדת. כבר בתוך הפסוקים הנ"ל רומז הכתוב ארבע פעמים על הקשר הבולט ביניהן: "כי הדם הוא בנפש". מהי אותה נפש, ומה פשר החיבור בינה ובין הדם הזורם בגוף החי?

לראשונה מופיעה המילה "נפש" בסיפור הבריאה: בשני מקרים המתארים את בריאת בעלי החיים: "ויאמר א-להים ישרצו המים שרץ נפש חיה" (בר' א:כ), "ויאמר א-להים תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה... ותיצא ארץ למינה ניהי כן" (א:כד). ובתיאור בריאת האדם כתוב: "וייצר ה' א-להים את-האדם עפר מן-האדמה ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" (ב:ז), כלומר מלבד הנפש המופיעה באדם כבעלי החיים מתווספת לאדם תוספת ייחודית: נשמה.

האם הנפש היא המאפשרת קיום חיים, ואילו הנשמה היא המבדילה בין נפש כל חי ובין האדם? מחבר ספר איוב נותן לנו הבחנה נוספת: "אשר בידו נפשו כל חי ורוח כל בשר איש" (יב:י). לאדם יש תמצית חיים נוספת שמקורה בדבר הנקרא "רוח", שלא כשאר בעלי החיים, שהנפש היא מקור חיותם היחיד.

הבחנה זו של סוגי חיות שונים מובלטת מאוד בספרות הקבלה המציגה אותם כדרגות שונות בקיומו הרוחני של האדם, מן הנמוך אל הגבוה: נפש, רוח ונשמה (רבי חיים ויטאל, שער הגלגולים, הקדמה א):

ואין ספק כי לא נפל קריאת השמות הנזכרות, במקרה ובהזדמן. אמנם דע, כי האדם עצמו, הוא הרוחניות אשר בתוך גוף, והגוף הוא לבוש האדם, ואיננו האדם עצמו... דע, כי כל הנפשות הם מעולם העשיה בלבד, וכל הרוחות הם מעולם היצירה, וכל הנשמות הם מעולם הבריאה.

על פי מקורות קבליים, במשך שבעת הימים שלאחר מות האדם מתכלה באופן חלקי ומסוים גם הנפש אשר בקרבו, בעוד הנשמה חוזרת מיד אל האלוקים. לגבי הרוח מעיר החכם באדם: "מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה ורוח הבהמה הירדת היא למטה לארץ" (קה' ג:כא).

כאמור, הנפש מצויה בדמם של כל בעלי החיים, ולפיכך ברור ששפיכת הדם היא שפיכה של תמצית החיים של האורגניזם החי. אולם כיוון שהתורה התירה את אכילת בשרם של בעלי החיים, לא מובן האיסור שנוקטת התורה באכילת תמצית החיים שלו. על זה משיב בפרשתנו אחד מראשוני המקובלים בספרד, הרמב"ן, שלוש תשובות אפשריות (יז:יא):

א. "כי אין לבעל נפש שיאכל נפש, כי הנפשות כולן לא-ל". שלא כבשר, שמקורו גשמי לחלוטין ולפיכך הותר לאדם לאכלו, לנפש יש מקור נשגב, ולפיכך אין לאדם רשות לאכלה.

ב. "מן הידוע עוד, כי הנאכל ישוב בגוף האוכל והיו לבשר אחד, ואם יאכל אדם נפש כל בשר והוא יתחבר בדמו והיו לאחדים בלב תהיה עובי וגסות בנפש האדם, ותשוב קרוב לטבע הנפש הבהמית אשר בנאכל, כי הדם לא יצטרך עיכול כשאר הנאכלים שישתנו בעיכולם, ויתלה בו נפש האדם בדם בהמה". הדם, שהוא תמצית החיים, נושא בקרבו גם את ה-DNA של האורגניזם ואת כל התכונות המולדות שלו המייחדות אותו. לפיכך אין זה ראוי שהאדם בעל הנפש האנושית יאכל דם של בעל חיים, שכן הוא עלול בשל כך להיפך אפילו שלא ברצונו לבעל תכונות חייתיות או בהמתיות.

ג. "והכתוב אומר 'מי יודע רוח בני האדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה לארץ'. ולכך אמר כי נפש כל בשר דמו בנפשו הוא, כי לכל בשר באדם ובהמה נפש בדם ואין ראוי לערב הנפש הנכרתת בנפש הקיימת". שלא כנפש בעלי החיים אשר מתכלה כיליון מוחלט עם מות האורגניזם, לנפש האדם יש קיום נצחי מסוים אפילו רק בשל היותה קשורה במידה רבה לחלקים הרוחניים האחרים שבו, שהם הרוח והנשמה, ולפיכך לא יהיה נכון לו לאדם לערבב נפשו עם הנפשות הירודות של בעלי החיים. לכן מוטל על האדם גם לכסות בעפר את דמם של בעלי החיים בבחינת 'הבא מן העפר ישוב אל העפר'.

לסיכום:

התורה התירה את אכילת בשרם של בעלי החיים, שכן יש בזה מחד גיסא מקור לקיומו הפיזי של האדם, ומאידך גיסא אין בזה כל חשש לנזק בלתי הפיך או להשפעה ארוכת זמן על האדם. באותה מידה אסרה התורה על אכילת הדם שהוא 'נוזל החיים' של הבהמה, שכן הדם הוא תמצית מהותה של הנפש הבהמית, ולפיכך לא די שאין האדם זקוק לו לצורך קיומו הפיזי, אלא אף יש בו בדם זה ממד של סכנה מוחשית הן לנפש האנושית של האדם והן לקיומה הנצחי.

הרב ד"ר דורון דנינו
המחלקה לתולדות ישראל